

Karen Helveg Petersen
amanuensis, cand.scient.pol.

HVAD ER POLITISK VIDENSKAB? -

Jeg er blevet opfordret til at skrive en artikel om mit speciale eller til at give udtryk for, hvad jeg mener om studiet af politik i det hele taget. Da disse ting hænger temmelig nært sammen: jeg skrev specialet på grund af utilfredshed med studiet, behøver det ene ikke udelukke det andet. Samtidig kan jeg knytte til ved Morten Kelstrups og andres artikel ¹⁾, der jo netop bevæger sig omkring det værdispørgsmål, der gøres så centralt, men som i virkeligheden dækker over mere dybtliggende erkendelsesteoretiske problemer.

Mit speciale lød den pompøse titel: "Der ønskes en redegørelse for den senere tids tyske drøftelse af værdifrihedsproblematikken i samfundsvidenskaberne med særligt henblik på en vurdering af drøftelsens eventuelle betydning for den politiske videnskab".

Det sidste kom jeg ikke så meget ind på, for det første af tidnød, og for det andet fordi jeg mente, at drøftelsens betydning var implicit i drøftelsen selv.

Er der nemlig i det hele taget en rimelig grund til at lave en speciel videnskab for politik?

Vi kender jo argumenterne, som de læres i studiet. Det spørgsmål, jeg har valgt som titel for denne artikel, stilles - og tilsyneladende helt åbent. Men hele vejen igennem argumentrækken går, at man med vold og magt skal have en sådan videnskab. Man går frem efter udelukkelsesmetoden: ved metoden lader den sig ikke afgrænse, thi den er slet og ret "den videnskabelige". Emnet i sig selv kan heller ikke være konstituerende, thi også andre videnskabsgrene beskæftiger sig med "politik". I stedet ender man i en "approach" over for fænomenerne, et begreb der har forskellige aspekter: aspekt og problemformulering, under én synsvinkel (et aspekt?) er det metodologisk, under en anden teoretisk. Hemmeligheden ved det er - såvidt jeg kan læse ud af begrebets anvendelse - at det er dialektisk, indeholdende både en metode og det, metoden knytter sig til ved sagen selv. Man griber jo ikke an blot ud i den blå luft, men griber an ved noget, der bestemmer, hvordan man griber an. Denne dialektik, der ikke eksplicit erkendes som sådan, er vel grunden til, at "approach"-begrebet et sted betegnes som lykkeligt?

Men politik søges også defineret (selv om man ikke just ud af E. Rasmussen kan læse nogen større respekt for definitioner), og dette begreb lader sig hverken definere ved stat eller magt - og alligevel. Ved kryptiske omveje nås til en definition, der både indeholder det ene og det andet og så noget, man kalder "værdier" (som man slås om fordelingen af i samfundet - autoritativt, altså gennem et eller andet apparat). Varen - værdierne - kan godt nok være immateriel, heder det, men der kan ikke være et sådant overskud, at man ikke behøver kæmpe om

1) "Videnskabelig værdirelativisme - også i praksis?", Morten Kelstrup i samarbejde med den kritiske gruppe om studiets målsætning, 16.3.1969, duplikeret.

den. Det eksempel, der gives på det immaterielle, er da også noget med religionsundervisning. Så langt er vi kommet: nu er det ikke mere Guds eksistens, men religionsundervisning, der er det mest immaterielle, man kan strides om. Har videnskaben ikke selv ydet et bidrag her - i denne rationaliseringsproces? Værdier for statskundskaben er altså noget, folk slås om - at slippe for at betale for!

Nå, men dette er én af værdiproblemets afspaltninger - hører vel til den afdeling, man får lov til at beskæftige sig med: værdierne på objektområdet, værdier som de optræder for folk.

Et andet argument, det, der virkelig menes at være rammende, er, at vi ikke kan slutte fra er til bør, og som gør, at videnskaben ikke videnskabeligt kan udtale sig om "det rigtige", der så får lov til at leve sin egen eksilerede eksistens som noget i sidste instans subjektivt.

Denne sondring er-bør bliver man ved med at trampe rundt i i studiet. Efter at have lært den udenad på første del - udenad fordi det aldrig tidligere havde forekommet én som et problem, at noget var rigtigere end noget andet - joker man videre.

Det dybsindigste, man nogensinde får lov til at udtale om noget, er, at, nå ja, det her er nok "værdiladet". Stop. Og pudsigt nok optræder det, man bruger termen på, altid lige netop, når diskussionen eventuelt kunne blive interessant.

Derfor er det naturligvis ganske konsekvent, når I nu begynder at vende ordet mod professorerne selv: utallige steder er de "værdiladede" uden selv at sige det. Og hvis jeg må afsløre en dybsindig udfindelse allerede nu: hvis man tænker "værdiladethedstankegangen" konsekvent igennem, er der slet ikke noget, der ikke er "ladet": hver en sætning kan kaldes "værdiladet", for man kan jo altid spørge en videnskabsmand om, hvorfor han lige netop skriver den, der jo må have en del i det af "værdipræmisser" ledede forskningsarbejde. Og at "værdierne" ikke kun kommer ind i udvælgelsen af projekt, erkendes jo i øvrigt også beredvilligt.

Men problemstillingen kan ikke omgås inden for "værdirelativismens" rammer.

Det er i hvert fald ingen løsning blot at få professorerne til at stå op og bekende deres "værdipræmisser", som var det et Oxford-møde (der er mange forbrydere, der med glæde og begejstring indrømmer, at de er forbrydere f.eks.). Det ville være uhyggelig kedeligt, hvis professorer og andre videnskabsmænd hele tiden rendte rundt og gjorde deres "værdipræmisser eksplicitte" for alverden. Også Max Weber vendte sig herimod. For hvordan de tænker (videnskabsmændene), det vidner deres værker fortræffeligt om. De bekender sig til det "demokratiske værdisystem", vil de sige, og nogle vil - mere eller mindre rødmende - fortælle, hvor de på valgdagen sætter deres bidrag, krydset, så de kan opretholde det.

Formålet med en klargøring er ikke at nå til at kalde værdierne ved navn, men at prøve at overveje, om man ikke kunne tænke anderledes, om man ikke lever i "dogmatische Befangenheit" for nu at tale tysk (et sprog, man i stats-

kundskaben læser for lidt).

Altså: der må en refleksion til. Over hvor man er ukritisk. Men det er naturligvis uhyre vanskeligt at få nogen til at indrømme, at de er ukritiske. Her ligger problemet.

En konfrontation af værdiopfattelser, som Morten Kelstrup taler om, må ikke føre til, at man blot afbryder diskussionen et sted og siger: "Det mener nu jeg, færdig, det må jeg have lov til, og du har lov til etc." Kelstrup er godt nok inde på, at de værdier, man skal lægge til grund, ikke må være blot og bart subjektive. Men dette kan man ikke sige uden at forlade relativismen, der relativiserer sig i forhold til hin enkelte. (En hvilken som helst relativisme må jo have noget at relativere sig imod: noget absolut). Og en konsekvent "værdirelativisme" ville implicere, at man slet ikke anfægtede noget som helst. Eller: for nu at stille Kelstrup i et dilemma. Han skriver, at "værdiopfattelsernes konfrontation må foregå 'på lige fod' ". Er dette en "værdi", kan den afvises med henvisning til andre, hvis man fastholder en subjektiv værdiopfattelse. Eller udsagnet kan gøres til genstand for en strid, som så enten kommer til at gå på, om det nu er en værdi eller ej (i betydningen et gode - "værdirelativismen" nyder godt af, at der i ordet "værdi" ligger en ladning i sig selv, en ladning af noget positivt) og derfor skal accepteres, eller man kan ende i en slet og ret formel diskussion om opfattelsens værdikarakter.

Værdibegrebet indeholder, som det anvendes i praksis, et moment af vilkårlighed, og når man vil ud over vilkårligheden, kan man ikke opfatte dette begrebs anvendelse som vilkårligt i forhold til det selv. Altså: det er ikke tilfældigt, at man kan bekende sig til "værdirelativismen" på den ene side og forlade den på den anden. For den er uhåndterlig, men har som konsekvens, at man på alle punkter kan forlade sin egen refleksion.

Netop dette præger pensum-bøgerne, og det vil jeg gerne give nogle eksempler på.

Udover beskæftigelsen med fuldstændig banale "facts" (f.eks. om en eller anden LO-mand nu snakker mange gange med Socialdemokratiets topledelse eller ej, evt. hvor mange) - der er så meget, der trænger til en undersøgelse af en "ny" videnskab - har vi de vilde abstraktioner, der udmærker sig ved et ikke nærmere præciseret forhold til virkeligheden. Det er dem, der kaldes modeller. Anvendelsen på virkeligheden dækkes ind under talen om "hensigtsmæssighed". Modeller udmærker sig i øvrigt ved, at man kan blive ved med at tegne og regere, så man kører sig selv helt rundt på gulvet og hverken ved ud eller ind.

Stort set det samme kan indvendes mod "approach"erne: at de aldrig rigtig formidles. Alle tolkninger af politik og politisk videnskab reduceres og køres sammen i den store gryde: vi skal både beskæftige os med institutioner, organisationer, partier, folks adfærd, beslutningstagerne og jeg-ved-ikke-hvad. Selv marxismen får sin egen lille "approach" til at hygge sig med. Det er sådan noget

med dynamik, og at folk stemmer efter deres sociale baggrund. Stakkels gamle Marx!

Nøjagtig hvad, der har betydning i nøjagtig hvilke situationer, får man ikke noget at høre om. Ganske vist kategoriseres "approach"erne efter deres abstraktionsniveau, men hvad siger det egentlig? Refleksionens afbrydelse erstattes af endnu en model.

Grotesk er ikke mindst ét: en udmærket historiker er professor. Ikke desto mindre udmærker både hans og andre professorers analyser sig ved deres komplette ahistoriskhed. Uden at blinke sammenlignes en overenskomstsituation fra i dag (en komedie så tom, at man næsten end ikke gider beskæftige sig med at afsløre tomheden) med en situation fra 30'ernes krisetilstande - uden at man lader til at overveje nøjere, at så meget mere af livet dengang kanaliseredes ind i en sådan situation. Regeringsdannelser sammenlignes på kryds og tværs af historien. Principielt hedder det ganske vist - i forbindelse med en diskussion af karakteren af medlemsskab af et parti - at denne kan skifte karakter. Men da ingen anvisning gives på, hvordan det lader sig erkende, og hvornår man er forpligtet til en sådan erkendelse, kan man lade, som om noget fra dagen i dag er det samme, som det var i går, hvis man har lyst til det. Og det har men, ellers ville en hel del ting jo falde.

Tiderne ændrer sig - og heller ikke fuldstændigt - men for at erkende "historisk" må man dybere ned end overfladen, se på, hvad der ligger bag begreberne, navnene (det hedder stadig en statsminister, han optræder stadig i folketinget og holder en åbningstale, men er det det samme som før?).

Min grundlæggende kritik er altså også studiets uforpligtethed over for alt andet end blotte og bare data, der overhovedet ingen mening har i sig selv, men kun i en sammenhæng. I øvrigt den erkendelse, der ligger i systemteoriene, men her reduceret til, at alting kører rundt i en stor ring af input-output-feed-back. Og hvor det interessante, processen, ligger, der anbringer man fikst en "black box". Hermed kan det dynamiske vilkårligt gøres statisk.

Endnu et eksempel på nemheden: i international politik diskuteres problemet, om det er stater eller individer, der er aktører. Her igen bliver resultatet et både-og, der tillader en (hvis man synes, det er morsomt) at behandle Harold Wilson som Lloyd George. Holdningen både-og bliver i praksis brugt med en kraftig overvægt til det individuelle, på grund af det slående argument at det er individer, der handler (svarende til: man har aldrig set en stat skrive sit navn på et dokument). Og det er jo også så hyggeligt at tale om personer. Den største vits er, om nu en eller anden politiker på det og det tidspunkt var fuld eller ej!

Den erkendelse, studiet leverer, er så overfladisk, at den faktisk kun ville være en gevinst for realklassebørn. En masse problemer indrømmes nok, men erkendes ikke virkelig, fordi man ikke rigtig tager dem alvorligt, dvs. på ordet. Det er jo nemt nok at sige, at her ligger et problem og så skyde det fra

sig til fremtiden.

Se nu blot på det fag, der virkelig kunne være af interesse: politisk teori- og idéhistorie. Her læser man en (selvfølgelig) amerikaner, George H. Sabine.

Hele dette store tykke værk, der dog er bedre end de fleste andre lærebøger i studiet, går ud på at fortælle, at alle andre end dem, der står på den moderne videnskabeligheds grund, faktisk er at regne som tåber. Platon er lidt af en idiot, Hegel er lidt af en idiot (og som de fremstår, fremstår de da mildest sagt også som lidt tåbelige), de er allesammen helt til grin eller muligvis farlige, hvis de ikke lige er Hume (som Sabine eksplicit bekender sig til i sit forord) eller på vej mod noget af det samme: at spalte verden i "facts", "values" og så logikken. Og ud fra dette enkle verdensbillede behandles de alle.

Dem, der er på vej til lidt af den rette erkendelse - eks. Marsilio af Padua, der vil eksilere troen til det private, gøre den til en "værdi" - får et venligt skulderklap med på vejen: herregud, de kan jo ikke rigtig gøre for, at de ikke lever i de samme herlige videnskabelige tider, som vi gør. Resten behandles til gengæld, uden at sandhedskernen i dem søges forstået - altså faktisk ahistorisk. Og dette skyldes - udover det Hume'ske eller sammenhængende hermed - netop, at Sabine beskæftiger sig med "værditeori" og ikke med de pågældende filosofers erkendelsesmæssige budskab til verden.

Når man hører én sige, at man må sondre mellem er og bør, så kan man være helt vis på, at han mener, at er er af umådelig interesse, og at han derfor kommer ud i uløselige konflikter, netop fordi er, verden-som-den-er, er modstridende. Og ikke mindst kommer problemet for de videnskaber, der som statskundskaben sætter sig for at behandle bør'er som er'er og alligevel erkender, at der i bør ligger mere end i er (nemlig det, som er ikke er, men kunne være, for så vidt som folk endnu ikke helt har mistet bevidstheden om, at noget kunne være anderledes).

Studiet af statskundskab er et i bund og grund uintellektuelt forehavende. Og en intellektuel er ikke blot én, der har sat sig for at konsumere bøger i stedet for at æde fjernsyn, men én, der søger at begribe verden, som den er, fordi den er blevet, som tænker med, men ikke blot kategoriserer verden ud fra givne kategorier. - Og en, som mener, at det gode og slette kan erkendes og ikke blot er subjektive "meninger", hin enkelte render rundt og har, men som afslører dem som blot subjektive og tilfældige, hvis de er det. Her har I våbnet mod professorerne! - Mit speciale skrev jeg netop på grund af dette: at komme ud over relativismen. Et argument kan formuleres således: at sige, at man ikke kan slutte fra er til bør, er en blot og bar analytisk sandhed, dvs. den siger intet om virkeligheden selv. Problemet, om er og bør lader sig adskille i praksis, må derefter rejses særskilt. Og man erkender så fra "værdirelativistisk" hold, at "værdier" kommer ind overalt - og at man må udfinde hvor og hvordan, men gør det ikke, fordi det er helt umuligt.

Med andre ord: det er "værdirelativismens" egen problemformulering, der er umulig. Dette kan så lede til den videre erkendelse: der er principielt intet, man ikke kan tale om. Ham, der pludselig holder op med at argumentere, er slet og ret dogmatisk. Og vi skal diskutere - ikke blot vore subjektive ideer, men netop: hvor har vi dem fra, hvorfor går vi rundt og tænker, som vi gør, hvor langt ud over vor situation kan vi tænke os? Og vor situation er jo netop den generelle, vi er i et og alt samfundsvæsener - ikke mindst i dag, hvor "subsystemerne" er ved at forsvinde, og konformiteten er stærkt voksende (også "oprørerne" er jo ved at blive konforme og gøre oprørskehed til noget blot udvendigt). Dette med konformiteten var i øvrigt også en af grundene til mit opgør med "værdirelativismen": at postulere hin enkeltes eget private - fra andre helt forskellige - værdifulde gods forekom mig som en større og større løgn.

Jeg vil derfor give Niels Arnfred ret: samfundet kan man ikke beskæftige sig med uden at ville slet og ret det gode samfund, som man så kan diskutere, hvad er for et - ikke fordi man behøver gå rundt og naivt tro, at det lader sig realisere, men undlader man helt at beskæftige sig med det, ja, så kører alt på bedste - in casu dårligste - beskub. (Jeg foretrækker at tale om samfundet fremfor "politik", der lider af for mange arbejdsdelte indskrænkninger, jfr. nedenfor).

Hvis ikke man vil noget med sin samfundsvidenskab, hvorfor skulle man så overhovedet bedrive den?

Hvad universitetsstudierne må gøre sig klart, er deres interessebundethed i forhold til samfundet, den bundethed, der giver sig udtryk i en erkendelse gående ud på noget med "værdier" - disse forskubbelsesinstrumenter, der tillader én at bekende sig til samfundet-som-det-er.

Videnskaben skal være fri og ikke blot uddanne teknokrater. Ellers svigter den sine egne forudsætninger, som er bundet til - og det med nødvendighed - sandheden. Men dette opfatter jeg videre end E. Rasmussen. For sandheden er ikke summen af kendsgerninger, eller den mest altomfattende teori om dem, men kendsgerningerne - de triste - holdt sammen med kendsgerningernes eget "ladede" grundlag, for at tale det gangse sprog. Altså dagens demokrati i praksis holdt op mod dets egen teori f.eks. Altså i virkeligheden må man stille spørgsmålstejn ved: hvorfor er samfundet, som det er? Mit spørgsmål indeholder imidlertid negationen: det er galt, som det er, og indeholder altså mere end en (i øvrigt også nødvendig) rekonstruktion af udviklingen.

Og derfor kan man ikke tillade sig at udvælge et hvilket som helst emne som forskningsprojekt. Videnskabsmanden er bundet af sin videnskab og dens betydning for andre. Hermed være sagt det modsatte af, at han skal bøje sig for noget flertal (å la Myrdal: tage gældende forestillinger), men at han skal gøre sig klart, at han vil noget bedre for flertallet. Hans samvittighed er på samfundets vegne (og samfundets egen dårlige).

Videnskaben skal være kritisk, ellers kan man slet ikke tale om videnskab, men om ideologi, dette begreb som den ideologiserede videnskab behandler så

stedmoderligt - ikke uden indbygget grund. Hvis den ikke er kritisk, ender den i dødkedelige fordoblinger og tautologier.

Sondringen er-bør, som den foredrages, er i sin kerne at spalte det dynamiske, virkeligheden, i to hver for sig lige afdøde verdener, den ene, hvor tingene blot er, og det sludder, menneskene render rundt og siger, behandles som ting, den anden indeholdende det sludder, de kalder (eller rettere videnskaben kalder) deres værdier, og som videnskaben ikke vil gennemskue. Hvad der tilmed tillader den at undlade at reflektere over, hvorfor folks "bør"er ikke er de samme i dag som tidligere? Det skulle f.eks. ikke være videnskabens skyld? At den trænger til lidt selvrefleksion, derom er der ingen tvivl. Sålænge skader den i hvert fald ikke.

- Jeg kunne godt tænke mig at komme med en "bekendelse" à la "bekend-dit-værdigrundlag". Jeg selv har, som det måske vil være bekendt, bevæget mig fra Det radikale Venstre til noget mere mod venstre. Men bevægelsen har ikke været en udskiftning af "værdipræmisser" og er ikke foregået på det horisontale plan. Tværtimod har ledestjernen - som I vel vil kalde min dybeste "værdipræmis" - altid været den samme. Hvad jeg har erkendt er blot, at realiseringen af den måske ikke kunne ske på den måde, og så: måske heller ikke på den måde (og til sidst: måske slet ikke), men altså: det der med menneskets frihed og autonomi har jeg endnu ikke frigjort mig fra. Og det håber jeg da heller ikke, at andre gør. Og endnu mindre, at de fort-farende tager den som et udgangspunkt, som noget allerede-realiseret.

Måske vil en eller anden kvik sjæl invende imod mine ræsonnementer, at man må spalte sandheden af noget (gyldighed) fra det sted, denne sandhed kommer fra (oprindelse). Men for videnskaben er oprindelse og gyldighed ét på det helt centrale punkt: friheden. Uden at oprinde i frihed, er den ikke videnskab og kan ikke frembringe gyldige sandheder.

Derfor er der ikke noget "målsætningsproblem", dybest set. At der kan være det for statskundskab skyldes noget helt andet: den har faktisk ingen eksistensberettigelse som selvstændig videnskab. Definitionen af politik, som vi lærer den, er i sig selv ideologi. Den forudsætter, at menneskene ansamler deres værdipræmisser i en stor bunke, finder frem til det fælles, som alle så skal rette sig efter - og gør det. Den forudsætter noget økonomisk, kvantificerbart, jfr. eksemplet på det immaterielle. Den forudsætter et apparat, som så nemt kan defineres ved det statslige (udover dette nævnes da, så vidt jeg ved, også kun organisationernes af staten tilladte "fordeling"). Og den forudsætter altså også en eller anden form for kontrol.

Politisk videnskab er således intet andet end en kimære, som absolut vil være. Når mit speciale ingen konklusion "med særligt henblik på den politiske videnskab" fik, skyldes det vel også at dette var ved at dæmre for mig, men at jeg ikke rigtig turde skrive det.

Jeg kan ikke se andet, end at man bliver nødt til at tage sine samfundsvidenskabsspaltninger op til revision: samle i stedet for at blive ved med at

dele, for nu at sige det modsatte af Hørup. Hermed være ikke sagt, at en del af materialet fra den politiske videnskab (her blot forkert behandlet) ikke kan bruges, især er idéhistorie nødvendig. Denne samfundsvidenskab skal nemlig være kritisk, hvad der implicerer historisk bevidsthed. Og ikke være teknologi for det bestående - den fladen grund, man ikke kan gå i dybden på.